

*Дудченко В. В.,**аспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРИНЦИПІВ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Анотація. Провадження у справах про порушення митних правил являє собою процесуальні дії, що послідовно пов'язані між собою та які повинні здійснюватись відповідно до певних принципів. У статті розглянуто види принципів провадження в справах про порушення митних правил, їхні особливості, характеристики та поділ на групи. Викладений у статті перелік принципів не є вичерпним, проте автор намагався приділити увагу найбільш важливим з погляду досягнення максимально об'єктивного результату під час розгляду як адміністративних порушень узагалі, так і зокрема справ про порушення митних правил.

Ключові слова: принципи, законність, порушення митних правил, об'єктивність, рівність учасників процесу.

Постановка проблеми. В адміністративному праві принципи відіграють важливу роль, оскільки визначають правові норми, відповідно до яких необхідно здійснювати як провадження в справах про адміністративні правопорушення, так і провадження в справах про порушення митних правил, як частину адміністративного процесу. Проте вони законодавчо не закріплені. Саме з огляду на їхню значимість виникає необхідність прийняття їх на законодавчому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення та їхні різновиди висвітлено у працях вітчизняних учених, зокрема О.М. Бандурки, С.Ю. Беньковського, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, А.С. Васильєва, Л.В. Ковалю, М.Л. Масленнікова, М.Г. Шульги, та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 487 Митного кодексу (далі – МК) України провадження у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до вищезазначеного Кодексу, а в частині, що ним не регулюється, – законодавством України про адміністративні правопорушення. Провадження у справах про порушення митних правил є різновидом адміністративного процесу, хоча зі специфічними ознаками.

Вищезазначене провадження, як і будь-яке інше, базується і здійснюється відповідно до певних правових принципів – правових засад, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин, які виникають у разі притягнення особи до відповідальності за порушення митних правил [4, с. 20].

ПРИНЦИП (від латинського *principium* – початок, основа) у «Філософському словнику» трактується як першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки.

У сфері митного права найбільш повне тлумачення поняття правових принципів надає П.М. Сафоненков. Науковець їх характеризує як правові засади, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин, які вини-

кають у разі притягнення особи до відповідальності за порушення митних правил [4, с. 20].

Принципи, на підставі яких розглядаються справи про порушення митних правил, належать до загальноправових принципів, на яких базується процесуальна діяльність органів (посадових осіб) України під час розгляду й вирішення індивідуальних адміністративних справ адміністративно-деліктного характеру, та до спеціально-правових [3, с. 130].

А.В. Дусик принципи провадження про порушення митних правил поділяє на три групи: конституційні; принципи митного регулювання, що зафіксовані у ст. 4 МК (ст. 8 Митного Кодексу України, що був прийнятий у 2012 р.); принципи адміністративно-процесуальної діяльності, що є похідними від конституційних і на яких здійснюється державне управління [2, с. 32].

О.В. Константа зазначає, що провадження у справах про порушення митних правил здійснюється на основі загальноправових принципів, закріплених у Конституції України, принципів митного регулювання, передбачених у Митному кодексі України, а також спеціально-правових принципів провадження у справах про порушення митних правил [3, с. 130].

На підставі вищезазначеного ми можемо визначити такі принципи провадження про порушення митних правил:

- законність;
- економічність, ефективність та оперативність;
- рівність учасників процесу;
- публічність;
- змагальність;
- національна мова;
- об'єктивність;
- презумпції невинуватості [4, с. 20].

Сутність принципу законності полягає в тому, що застосування норм матеріального права або інших норм реалізації повинно бути лише в рамках закону та ґрунтуватися на вимогах Конституції України та відповідних законодавчих актів. Цей принцип знаходить своє вираження в тому, що застосування адміністративного примусу допустиме лише в порядку, що передбачений законом. Це значить, що запровадження таких заходів можливе лише до осіб, які винні в скоєнні протиправних діянь, за що передбачена правова відповідальність у разі порушення законодавства. Проте адміністративний примус може бути запроваджений лише з боку компетентних органів (посадових осіб) із дотриманням матеріально-правових і процесуально-правових норм.

Ст. 491 Митного кодексу України вказано, що підставами для порушення справи про порушення митних правил є такі:

- 1) безпосереднє виявлення посадовими особами органу доходів і зборів порушення митних правил;

2) офіційні письмові повідомлення про вчинення особою порушення митних правил, отримані від правоохоронних органів, а також органів, що здійснюють види контролю, зазначені в ч. 1 ст. 319 цього Кодексу;

3) офіційні письмові повідомлення про вчинення порушення митних правил, отримані від митних і правоохоронних органів іноземних держав, а також від міжнародних організацій.

Відповідно до ч. 1 ст. 490 Митного кодексу України протокол про порушення митних правил мають право складати:

1) посадові особи, які відповідно до посадових інструкцій уповноважені здійснювати митний контроль, митне оформлення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України і які безпосередньо виявили порушення митних правил;

2) посадові особи органів доходів і зборів, які згідно з посадовими обов'язками мають таке право;

3) інші посадові особи, уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, або керівником митниці.

З метою реалізації вищевказаного принципу на виконання ст. 489 Митного кодексу України посадова особа під час розгляду справи про порушення митних правил зобов'язана з'ясувати таке: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна ця особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, які пом'якшують та / або обтяжують відповідальність, чи є підстави для звільнення особи, що вчинила правопорушення, від адміністративної відповідальності, а також з'ясувати інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Також реалізація принципу законності передбачає дотримання вимог норм стосовно строків розгляду матеріалів щодо притягнення до відповідальності та строків накладення адміністративних стягнень у справах про порушення митних правил, а саме: відповідно до ст. 525 Митного кодексу України справа про порушення митних правил розглядається у п'ятнадцятиденний строк із дня отримання посадовою особою органу доходів і зборів або судом (суддею) матеріалів, необхідних для вирішення справи. Ст. 467 Митного кодексу України передбачено таке: якщо справи про порушення митних правил відповідно до ст. 522 цього Кодексу розглядаються органами доходів і зборів, адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через шість місяців із дня вчинення правопорушення, а у разі розгляду органами доходів і зборів справ про триваючі порушення митних правил, зокрема передбачені ст. ст. 469, 477–481, 485 цього Кодексу, – не пізніше ніж через шість місяців із дня виявлення цих правопорушень.

Якщо справи про порушення митних правил відповідно до ст. 522 цього Кодексу розглядаються судами (суддями), адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше ніж через шість місяців із дня вчинення правопорушення, а у разі розгляду судами (суддями) справ про триваючі порушення митних правил, зокрема передбачені ст. ст. 469, 477–485 цього Кодексу, – не пізніше ніж через шість місяців із дня виявлення цих правопорушень.

У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил адміністративні стягнення за це порушення може бути накладено не пізніше ніж через три місяці з дня прийняття рішення про

закриття кримінального провадження, але не пізніше ніж через два роки з дня вчинення правопорушення.

Особлива увага приділяється охороні прав і законних інтересів громадян. У разі порушення прав і законних інтересів того чи іншого учасника адміністративно-юрисдикційного процесу особа, яка була притягнена до відповідальності, має право оскаржити незаконні дії посадових осіб. Кожний громадянин має право оскаржити акти державних органів ненормативного характеру, дії (бездіяльність) посадових осіб, якщо вони, на їхню думку, порушують їхні права.

Принцип економічності, ефективності та оперативності процесу спрямований на забезпечення такої організації процесу провадження в справах про порушення митних правил, яка би не вимагала значних матеріальних витрат, але водночас була б забезпечена його швидкість, не залучуючи при цьому зайвих учасників. Економічності та ефективності сприяють визначений законодавством певний порядок проведення встановлених процедур і коло учасників. Це дає змогу максимально економічно використовувати матеріальні та інші ресурси для об'єктивного розгляду адміністративного спору.

Оперативність виражається у стислих матеріально-правових і процесуально-правових строках. В адміністративно-юрисдикційному законодавстві є процедурні норми, що регламентують порядок і строки оскарження актів адміністративних органів. У нормативних актах встановлено строки для направлення відповідних матеріалів для прийняття рішення по суті, а також строки повідомлення про розгляд. Саме розгляд матеріалів відповідно до строків, встановлених чинним законодавством, забезпечує оперативність під час провадження в справах про порушення митних правил.

Сутність принципу рівності учасників процесу полягає в тому, що кожен громадянин незалежно від індивідуальних рис рівний перед законом і органом, який запроваджує ту чи іншу адміністративну справу. Крім того, цей принцип передбачає необхідність надання відповідної правової допомоги учаснику адміністративного процесу, якщо вона йому необхідна. Водночас обов'язок органу, що запроваджує справу, – слідкувати за тим, щоб учасники адміністративного процесу належним чином могли використати надані їм права та виконати покладені на них обов'язки.

Особливе значення цей принцип набуває на підставі Конституції України, а саме ст. 24: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» та ст. 55: «Права і свободи людини й громадянина захищаються судом», де зазначена рівність усіх громадян перед законом і судом та наявність рівних прав і свобод незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Принцип публічності передбачає, що застосування адміністративного примусу у сфері адміністративної юрисдикції здійснюється в інтересах держави уповноваженими на це органами (посадовими особами). Заходи адміністративної відповідальності за правопорушення встановлюються законодавчими органами держави. Їх застосування здійснюється лише уповноваженими на це державою органами та посадовими особами в межах їхньої компетенції та відповідно до чинного законодавства. Перелік органів і посадових осіб, що мають право розглядати справи про адміністративні спори, законодавчо встановлений.

Принцип публічності найбільше виражається в тому, що справи про адміністративні порушення можуть бути порушені з ініціативи відповідних державних органів і розглядаються офіційно. Орган, що розглядає справу, повинен забезпечити повний, об'єктивний і всебічний її розгляд. За своєю ініціативою він забезпечує збір доказової бази, а також запроваджує заходи щодо стягнення майнової шкоди, що було спричинено адміністративним порушенням, інші заходи стосовно захисту інтересів держави та забезпечення правових гарантій особи.

Сутність принципу гласності – це загальнодоступність процесу всім громадянам. Процес ведеться, як правило, відкрито, якщо це не суперечить інтересам охорони державної таємниці, а також збереження інформації про особисті сторони життя сторін.

Учасникам процесу надається можливість безперешкодно користуватися процесуальними правами, знайомитися з матеріалами справи, документами та інше. До участі в адміністративному процесі можуть бути залучені представники громадськості та преса. Зацікавлені в справі органи, організації та пересічні громадяни можуть ознайомитись із матеріалами справи та прийнятими рішеннями.

Принцип змагальності виражається в тому, що особи, притягнені до адміністративної відповідальності, та потерпіла сторона, а також їхні представники, адвокат, прокурор, представники, що беруть участь у розгляді справи, мають рівні процесуальні права й свободи у виборі доказів і методів доказування, що передбачені законом. Вони можуть ознайомитись із матеріалами справи, надавати пояснення та докази, заявляти клопотання, брати участь у розгляді справи та інше. Прямо ці можливості регламентовані щодо осіб, які притягуються до відповідальності, потерпілої сторони та адвоката. Законодавство вимагає від державних органів урахувати позицію учасників процесу під час прийняття рішення.

Принцип державної мови означає, що процес ведеться державною мовою. Ст. 10 Конституції України визначено статус української мови як державної. Конституційний Суд України у справі про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 р. надав відповідні роз'яснення, а саме: «Українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України під час здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом». У зв'язку з цим суддівський процес ведеться виключно державною мовою. Відповідно до п. 4 ст. 9 Цивільного процесуального кодексу України «учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача.

Принцип об'єктивності означає всебічне, повне та об'єктивне дослідження всіх обставин справи. Для виявлення істини важливо не обмежуватися заявами учасників адміністративного процесу, а перевіряти документи, що підтверджують факти, показання свідків і достовірність цих показань. Цей принцип зобов'язує суб'єкта управління під час розгляду справи використовувати всі наявні докази та правильно їх оцінити. У разі необхідності учасники процесу мають право вимагати необхідні документи, проведення перевірки або експертизи та вжити інших заходів для об'єктивного розгляду справи. Принцип об'єктивності забезпечується шляхом суворого дотримання порядку розгляду таких справ, встановлення фактичних обставин справи та оцінки доказової бази.

Принцип презумпції невинуватості (юридичний варіант презумпції добропорядності) полягає в тому, що особа, щодо якої ведеться провадження по справі про адміністративне порушення, вважається невинною доти, поки її вина не буде доведена в належному порядку та встановлена постановою, що вступила в законну силу. Цей принцип доводить, що необхідність доказувати винуватість особи належить посадовій особі, яка веде провадження по справі. Особа, яку притягнуто до відповідальності, не повинна доказувати свою невинуватість, проте має на це право. З принципу презумпції невинуватості витікає важливе положення: сумніви, що неможливо усунути, стосовно винуватості особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, тлумачаться на користь цієї особи. Необхідно зазначити, що принципом презумпції керуються посадові особи митних органів, що ведуть провадження по справах про адміністративні порушення.

Висновки. Запропонований нами перелік принципів не є вичерпним, проте з погляду досягнення максимально об'єктивного результату під час розгляду як адміністративних порушень узагалі, так і зокрема справ про порушення митних правил, називає найбільш важливі з них. Проводити поділ принципів на основні та другорядні, більш або менш значущі недоречно. Проте виділити принципи, що підвищують об'єктивність результату розглядів і мають місце під час кожного провадження, можливо.

Література:

1. Митний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України. Київ: Парлам. вид-во, 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. 552 с.
2. Дусик А.В. Провадження у справах про порушення митних правил: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 18 с.
3. Константа О.В. Принципи провадження у справах про порушення митних правил. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук пр. / Акад. прав. наук України; Ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків: «Право», 2002. Вип. 4. С. 129–135.
4. Сафоненков П.Н. Производство по делам об административных правонарушениях, отнесенных к компетенции таможенных органов: учебник для вузов. Москва: «Юрайт», 2017. 251 с.

Дудченко В. В. Понятие и виды принципов производства по делам о нарушении таможенных правил

Аннотация. Производство по делам о нарушении таможенных правил представляет собой процессуальные действия, которые последовательно связаны между собой и которые должны совершаться в соответствии с определенными принципами. В статье рассмотрено виды принципов производства по делам о нарушении таможенных правил, их особенности, характеристики и классификацию. Перечень принципов, указанный в статье, не является исчерпывающим, но автор пытался уделить внимание наиболее важным с точки зрения достижения максимально объективного результата при рассмотрении как административных нарушений вообще, так и в частности дел о нарушении таможенных правил.

Ключевые слова: принципы, законность, нарушение таможенных правил, объективность, равноправие участников процесса.

Dudchenko V. Concepts and types of principles of proceedings in cases violation of customs rules

Summary. Proceedings in cases of violation of customs rules are procedural actions that are consistently linked to each other and that must be conducted in accordance with particular principles. The article explains the concept of "principle", gives explanations of this notion according to several authors, gives consideration to the types of principles that are involved in the proceedings in cases of violation of customs rules, their peculiarities, characteristics and division into groups (according to the relevant classification). The list of principles introduced in the article is not exhaustive, but the author attempted to pay attention to the most relevant ones from the point of view of achieving the most objective result when considering both administrative offences in general and cases of violation of customs rules in particular. Of course, it is inappropriate to divide the principles into primary and secondary, more or less significant, because each of the principles is of particular importance.

Key words: principles, legality, violation of customs rules, objectivity, equality of participants in the process.